

UCHWAŁA

Dnia 16 lutego 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

Prezes SN Dariusz Zawistowski (przewodniczący)

SSN Anna Owczarek (sprawozdawca)

SSN Roman Trzaskowski

w sprawie z wniosku J. S.
przy uczestnictwie L. S.
po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu niejawnym
w dniu 16 lutego 2021 r.,
zagadnienia prawnego przedstawionego
przez Sąd Okręgowy w K.
postanowieniem z dnia 10 grudnia 2019 r., sygn. akt II Ca (...),

„Czy rozpoznanie sprawy w postępowaniu apelacyjnym przez skład trzyosobowy, w którym jednego z członków składu, niebędącego referentem, nie wyłonionego w drodze losowania - wyznaczonego przez przewodniczącego wydziału, a przebywającego na planowanym urlopie wypoczynkowym, zgłoszonym do planu urlopów przed wyznaczeniem rozprawy apelacyjnej, zastępuje wyznaczony przez Przewodniczącego Wydziału zastępcę, o jakim mowa w § 72 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości Regulamin wewnętrznego urzędowania sądów powszechnych, stanowi naruszenie zasady niezmienności składu wynikającej z art. 47b § 1 i 2 ustawy o ustroju sądów powszechnych i w konsekwencji prowadzi do nieważności postępowania z powodu rozpoznania sprawy przez skład orzekający sprzeczny z przepisami prawa (art. 379 pkt 4 k.p.c.)?”

podjął uchwałę:

Naruszenie zasady niezmienności składu sądu wyznaczonego do rozpoznania apelacji, polegające na bezpodstawnym wyznaczeniu zastępcy sędziego nie będącego referentem, może powodować sprzeczność składu sądu orzekającego z przepisami prawa (art. 379 pkt 4 k.p.c.).

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 18 kwietnia 2018 r. Sąd Rejonowy w K. w sprawie z wniosku J. S. przy udziale L. S., jako następczyni prawnej B. S., ustalił skład majątku wspólnego byłych małżonków J. S. i B. S., dokonał jego podziału w naturze z zasądzeniem dopłaty, umorzył postępowanie w zakresie oznaczonych składników majątkowych, oddalił dalej idące wnioski o rozliczenie nakładów z majątku wspólnego na majątek osobisty B. S. i z majątku osobistego B. S. na majątek wspólny, rozstrzygnął o kosztach postępowania.

Apelację od powyższego postanowienia w części wniosła uczestniczka L. S.. Apelacja wpłynęła do Sądu Okręgowego w K. w dniu 26 lipca 2018 r. W dniu 27 lipca 2018 r. za pomocą narzędzia informatycznego wylosowano SSO A. N. jako referenta w sprawie. Zarządzeniem Przewodniczącego Wydziału II Cywilno-Odwoławczego z dnia 2 sierpnia 2018 r. do składu sądu zostali wyznaczeni SSO B. K. oraz SSO J. T.. W takim składzie odbyła się rozprawa w dniu 5 grudnia 2018 r., odroczona wobec zarządzenia postępowania dowodowego. Zarządzeniem z dnia 30 września 2019 r. wyznaczono kolejny termin rozprawy na dzień 26 listopada 2019 r. SSO J. T. w okresie od dnia 13 listopada do dnia 18 grudnia 2019 r. był nieobecny z powodu urlopu i planowanych szkoleń, w tym w dniu rozprawy przebywał na planowanym wcześniej urlopie wypoczynkowym. Przewodniczący Wydziału zarządzeniem z dnia 22 listopada 2019 r. wyznaczył do składu delegowaną SSR A. K. w miejsce SSO J. T.. Rozprawa odbyła się i została zamknięta, ogłoszenie orzeczenia odroczono do dnia 10 grudnia 2019 r. W tym dniu otwarto rozprawę i ogłoszono postanowienie o przedstawieniu Sądowi Najwyższemu zagadnienia prawnego o treści wskazanej wyżej.

Sąd drugiej instancji, wobec powzięcia wątpliwości co do możliwości następczej zmiany składu sądu w toku postępowania apelacyjnego poprzez wyznaczenie zastępcy sędziego i uznania jej za przyczynę nieważności postępowania, polegającą na sprzeczności składu sądu orzekającego z przepisami prawa (art. 379 pkt 4 k.p.c.), przedstawił Sądowi Najwyższemu zagadnienie prawne o treści przedstawionej wyżej.

Prokurator wniósł o odmowę podjęcia uchwały, ewentualnie podjęcie uchwały następującej treści: „Rozpoznanie sprawy w postępowaniu apelacyjnym

przez skład trzyosobowy, w którym jednego z członków składu, nie będącego referentem, nie wyłonionego w drodze losowania - wyznaczonego przez przewodniczącego wydziału, a przebywającego na planowanym urlopie wypoczynkowym, zgłoszonym do planu urlopów przed wyznaczeniem rozprawy apelacyjnej, zastępuje wyznaczony przez Przewodniczącego Wydziału zastępca, o którym mowa w § 72 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości Regulamin wewnętrznego urzędowania sądów powszechnych, stanowi naruszenie zasady niezmienności składu z art. 47b § 1 ustawy o ustroju sądów powszechnych i w konsekwencji prowadzi do nieważności postępowania z powodu rozpoznania sprawy przez skład orzekający sprzeczny z przepisami prawa (art. 379 pkt 4 k.p.c.), natomiast podjęcie czynności w sprawie przez taki skład nie narusza zasady niezmienności składu z art. 47b § 2 ww. ustawy, o ile spełniona jest przesłanka konieczności jej podjęcia”.

Sąd Najwyższy zważył:

W pierwszej kolejności rozważyć należy, czy zostały spełnione przesłanki przedstawienia zagadnienia prawnego uzasadniające podjęcie uchwały przez Sąd Najwyższy. Art. 390 § 1 k.p.c. wskazuje jedynie na wymóg powzięcia przez sąd drugiej instancji podczas postępowania apelacyjnego poważnych wątpliwości. Orzecznictwo jednolicie przyjmuje, że wyjątkowy charakter ujawnienia wątpliwości na etapie rozpoznawania, a nie rozstrzygania sprawy, i zajęcie co do nich stanowiska przez Sąd Najwyższy poza tokiem instancji bądź badania skargi kasacyjnej, oznacza odstępstwo od konstytucyjnej zasady niezawisłości sądów, a powołany przepis wymaga ścisłej wykładni, bez ustępstw na rzecz argumentów o nastawieniu celowościowym lub użytecznym (por. m.in. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 kwietnia 2009 r., III CZP 10/09, nie publ.). Konsekwentnie uznano, że przedstawianie zagadnień prawnych dotyczących wykładni przepisów prawa materialnego lub procesowego mających zastosowanie w wystarczająco ustalonym stanie faktycznym sprawy jest dopuszczalne, ale wyłącznie wtedy, gdy ich rozstrzygnięcie jest niezbędne do rozpoznania środka odwoławczego (por. m.in. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 27 sierpnia 1996 r., III CZP 91/96, OSNC 1997, nr 1, poz. 9, z dnia 14 listopada 2006 r., III CZP 84/06, niepubl., z dnia 16 maja 2008 r., III CZP 67/08, niepubl., z dnia 28 sierpnia 2008 r., III CZP 67/08,

niepubl., z dnia 22 stycznia 2009 r., III CZP 120/08, niepubl.). Sąd drugiej instancji powinien wykazać, że występują uzasadnione wątpliwości interpretacyjne dotyczące oznaczonych przepisów prawa, zwłaszcza znajdujące wyraz w rozbieżności orzecznictwa, wymagające zajęcia stanowiska przez Sąd Najwyższy (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 13 czerwca 2006 r., III UZP 6/06, z dnia 25 stycznia 2007 r., III CZP 100/06, z dnia 22 lutego 2007 r., III CZP 163/06 – niepubl.). Zagadnienie musi mieć charakter abstrakcyjny i nie może się sprowadzać do pytania o możliwy sposób rozstrzygnięcia sprawy (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 10 maja 2007 r., III UZP 1/07, OSNP 2008, nr 3-4, poz. 49). Sąd Najwyższy wyjaśnia problemy prawne budzące poważne wątpliwości, zatem jedynie pośrednio związane ze stanem faktycznym danej sprawy. Tymczasem przedstawione zagadnienie ma wyraźnie kazuistyczny charakter i odnosi do indywidualnych okoliczności związanych z ustaleniem składu sądu w oznaczonym terminie rozprawy, a motywy postanowienia w części odwołującej się do dotychczasowego orzecznictwa poprzestają w zasadzie na wskazaniu uchwały Sądu Najwyższego z dnia 5 grudnia 2019 r., III UZP 10/19 (OSNP 2020, nr 6, poz. 58).

Sąd Najwyższy - mając na uwadze, że problem ujawnił się w związku z potrzebą wykładni przepisów, które stosunkowo niedawno weszły w życie, dotyczy istotnego problemu, a błędne ukształtowanie składu sądu w tej sprawie i pośrednio praktyki orzecniczej może doprowadzić do nieważności postępowania - uznał powzięcie uchwały za potrzebne i celowe. Istota przedstawionego zagadnienia sprowadza się do stwierdzenia, czy następcza zmiana członka składu w toku postępowania apelacyjnego, wynikająca z przyczyn o charakterze czasowym, może być kwalifikowana jako „skład sądu orzekającego sprzeczny z przepisami prawa”, a tym samym przyczyna nieważności postępowania w rozumieniu art. 379 pkt 4 k.p.c. Jakkolwiek Sąd Najwyższy podjął w dniu 5 grudnia 2019 r. uchwałę wprost odnoszącą się do zbliżonej kwestii (III UZP 10/19) to zachodzą różnice stanu faktycznego i prawnego spraw, w których przedstawiono zagadnienie prawne. Polegają one na tym, że zmiana składu sądu nastąpiła po rozpoczęciu rozprawy (poprzednio przed) oraz objęła jednego z sędziów wyznaczonych przez przewodniczącego wydziału (poprzednio jednego z wylosowanych w składzie

trzyosobowym). Odmienność dotyczy także podstawy prawnej pierwotnego przydziału sprawy zmienianemu członkowi składu, braku w dacie wyznaczenia (2 sierpnia 2018 r.) przepisów dotyczących obowiązkowego losowania pozostałych członków składu, które wprowadzono od dnia 1 lutego 2019 r. na podstawie kolejnej zmiany poprzednio obowiązującego rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2015 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych i powtórzono z pewnymi zmianami, wynikającymi z losowego tworzenia na okres 12 miesięcy składów trzyosobowych w systemie losowego przydziału spraw (SLPS), przy zachowaniu możliwości wyznaczenia dwóch członków składu przez przewodniczącego wydziału, w kolejnym obowiązującym od dnia 21 czerwca 2019 r. rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. z 2019 r., poz. 1141). Zauważyć należy, że § 43a rozporządzenia z dnia 23 grudnia 2015 r. w części dotyczącej losowania pozostałych członków składu w systemie SLPS został wydany z naruszeniem delegacji ustawowej zawartej w art. 41 § 1 pkt 2 lit. a i b prawa o ustroju sądów powszechnych w brzmieniu wprowadzonym ustawą z dnia 12 lipca 2017 r. o zmianie ustawy o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2017 r., poz. 1452). Oznacza to brak aktualności części argumentów, w tym odnoszących się do zasady losowości, przedstawionych w uzasadnieniu powołanej uchwały Sądu Najwyższego. Zastrzec ponadto trzeba, że dokonywana wykładnia przepisów regulujących ustalanie składu wieloosobowego w postępowaniu apelacyjnym dotyczy ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych w brzmieniu obowiązującym w dniu 22 listopada 2019 r., tj. dacie wyznaczenia innego w miejsce dotychczasowego członka składu orzekającego, gdyż kolejna zmiana wprowadzona z dniem 14 lutego 2020 r. (art. 55 § 4) przesądza, że przepisy o przydziale spraw oraz wyznaczaniu i zmianie składu sądu nie ograniczają jurysdykcji sędziego i nie mogą być podstawą stwierdzenia sprzeczności składu sądu z przepisami prawa, nienależytego obsadzenia sądu lub udziału osoby nieuprawnionej lub niezdolnej do orzekania w wydaniu orzeczenia (art. 1 pkt 20 lit. b ustawy z dnia 20 grudnia 2019 r. o zmianie ustawy - Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy o Sądzie Najwyższym oraz niektórych innych ustaw; Dz.U. z 2020 r. poz. 190). W relewantnym stanie prawnym zasady

przydziału spraw sędziom określał art. 47a § 1 prawa o ustroju sądów powszechnych (dalej jako: „p.u.s.p.”) stanowiący, że sprawy są przydzielane sędziom i asesorom sądowym losowo, w ramach poszczególnych kategorii spraw, chyba że sprawa podlega przydziałowi sędziemu pełniącemu dyżur. Zmianę składu sądu regulował art. 47b § 1, w myśl którego mogła ona nastąpić tylko w przypadku niemożności rozpoznania sprawy albo długotrwałej przeszkody w rozpoznaniu sprawy w dotychczasowym składzie, a przepis art. 47a miał zastosowanie odpowiednio. Zgodnie przyjęto, że przepis ten wprowadził zasadę niezmienności składów w postępowaniu cywilnym. Podzielić należy pogląd wyrażony w uzasadnieniu uchwały z dnia 5 grudnia 2019 r., że uzupełnia on zasadę bezpośredniości wyrażoną w art. 323 k.p.c. określającym, że wyrok może być wydany jedynie przez sędziów, przed którymi odbyła się rozprawa poprzedzająca bezpośrednio wydanie wyroku i nie koliduje z nim. Odmiennej treść normatywną zawiera art. 47b § 2 wskazujący, że jeżeli konieczne jest podjęcie czynności w sprawie, w szczególności gdy wynika to z odrębnych przepisów lub przemawia za tym wzgląd na sprawność postępowania, a skład sądu, któremu została przydzielona sprawa, nie może jej podjąć, czynność ta jest podejmowana przez skład sądu wyznaczony zgodnie z planem zastępstw, a jeżeli czynność nie jest objęta planem zastępstw, przez skład sądu wyznaczony zgodnie z art. 47a. Decyzje w sprawach, o których mowa w § 1 i 2, podejmuje prezes sądu albo upoważniony przez niego sędzia.

Istotną cechą postępowania cywilnego jest jego formalizm. Szczególnym rozwiązaniem ustawowym, przyjętym w kodeksie postępowania cywilnego, jest brak bezwzględnego charakteru nieważności postępowania, która nie następuje z mocy samego prawa, tylko poprzez zaskarżalność połączoną z obowiązkiem sądu uwzględnienia jej z urzędu w razie zaskarżenia orzeczenia. Jako tzw. bezwzględne przyczyny odwoławcze określone są przyczyny nieważności postępowania cywilnego taksatywnie wskazane w art. 379, 1099 i 1113 k.p.c., gdyż niezależnie od ewentualnego wpływu na treść zaskarżonego orzeczenia powodują jego uchylenie. O nieważności postępowania decyduje waga uchybień procesowych, a nie skutki, które wynikają lub mogą z nich wynikać (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 grudnia 2003 r., I PK 117/03, Wokanda 2004, nr 9). W piśmiennictwie kwestionuje

się obecnie zaliczanie przyczyn nieważności do przesłanek procesowych. Pomijając to zagadnienie i związane z nim rozbieżności definicyjne podkreślić należy zgodny podział przyczyn nieważności postępowania na tzw. przeszkody procesowe, które powinny prowadzić od początku do odrzucenia pozwu (art. 379 pkt 1-3 i art. 1099 k.p.c.), oraz poważne i rażące wadliwości postępowania będące następstwem uchybień sądu (art. 379 pkt 4-6 k.p.c.). Ma on istotne znaczenie dla skutków, jakie nieważność postępowania powoduje w danych sprawach, w tym wymogu zniesienia postępowania. Przyczyną oznaczoną w art. 379 pkt 4 k.p.c. jest, obok brania udziału w rozpoznaniu sprawy sędziego wyłączonego z mocy ustawy, skład sądu orzekającego sprzeczny z przepisami prawa. Normatywne pojęcie „skład sądu” nie ma definicji ustawowej, na ogół uzupełniane jest w przepisach dodatkowymi określeniami (por. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 5 grudnia 2019 r.). Istotną wskazówką dla dokonania jego wykładni jest zamieszczenie działu trzeciego zatytułowanego „Skład sądu” w księdze pierwszej, tytule pierwszym kodeksu postępowania cywilnego, który reguluje wyłącznie kwestie liczebności składu i kompetencyjne w postępowaniu pierwszoinstancyjnym, przyjmując jako zasadę orzekanie w składzie jednoosobowym zawodowym, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej (art. 47 § 1). Przepisy te oznaczają kategorie spraw, w których orzeka skład obejmujący sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników, bądź przyznają prezesowi sądu umocowanie do zarządzenia rozpoznania sprawy w składzie trzech sędziów zawodowych (art. 47 § 2 i 3). Odpowiednikiem tego przepisu jest w postępowaniu apelacyjnym art. 367 § 3 k.p.c. statuujący jako zasadę składu trzech sędziów zawodowych, z oznaczonymi wyjątkami. Kwestią sporną była i jest ocena, czy przepisy prawa w rozumieniu art. 379 pkt 4 k.p.c. dotyczą tylko norm jurysdykcyjnych, czyli przepisów które są źródłem obowiązków lub uprawnień o charakterze orzecznym, czy także ustrojowych. W piśmiennictwie wskazano, że cechą ustrojową wymiaru sprawiedliwości jest prawo do sądu właściwego, obejmującego pojęcia sądu właściwego do rozpoznania sprawy ze względu na jego właściwość miejscową, rzeczową i funkcjonalną oraz orzekającego we właściwym składzie i w zgodzie ze swoją kompetencją. Uznano, że „sąd właściwy to sąd należycie obsadzony przez sędziów, którzy są legitymowani do orzekania w danym sądzie, w danej instancji i w

danej sprawie, czyli dysponują należytą legitymacją swojej władzy jurysdykcyjnej w konkretnej sprawie". Judykatura początkowo przyjmowała, że pojęcie powyższe należy interpretować tylko w aspekcie przepisów procesowych, przy czym ostatecznie utrwaliła się wykładnia, że do nieważności postępowania prowadzi każdy skład sprzeczny z przepisami prawa niezależnie od tego, czy dotyczy zmiany składu jednego sędziego na skład trzyosobowy, czy też składu zawodowego na ławniczy bądź odwrotnie (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 18 grudnia 1968 r., III CZP 119/68, OSNPG 1969, nr 4, poz. 23). Wskazano, że kodeks postępowania cywilnego wprowadza obowiązek rozpoznania sprawy przez sąd właściwy, w czym mieści się również zagadnienie jego należytej obsady, naruszone zarówno w wypadku orzekania przez skład sądu w ogóle nieznany ustawie (np. dwóch sędziów), jak i wprowadzie znany ale nieprzewidziany dla danego postępowania. Nieprawidłowość obsadzenia składu dotyczy szeroko pojętych kwestii kompetencyjnych, stąd nieważność postępowania zachodzi także wtedy, gdy sędzia, który nie brał udziału w jego wydaniu, jedynie ogłosił wyrok (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 22 lutego 2007 r., III CZP 160/06, OSNC 2008, nr 1, poz. 7). Liczne orzeczenia dotyczące zagadnienia braku kompetencji orzeczniczych związane były ze statusem zawodowym sędziów delegowanych. Wyjaśniono, że delegowanie sędziego przez prezesa sądu apelacyjnego na podstawie art. 77 § 8 i 9 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. - Prawo o ustroju sądów powszechnych do pełnienia obowiązków w innym sądzie nie upoważnia tego sędziego do ogłoszenia, po upływie okresu delegacji, wyroku wydanego z jego udziałem (por. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 24 maja 2012 r., III CZP 77/11, OSNC 2012, nr 11, poz. 123), sędzia sądu rejonowego delegowany do pełnienia obowiązków sędziego sądu okręgowego w celu uzupełnienia składu orzekającego w oznaczonym dniu - w razie odroczenia w tym dniu ogłoszenia orzeczenia - nie jest uprawniony do udziału w terminie publikacyjnym, w otwarciu zamkniętej rozprawy na nowo, wydaniu postanowienia w trybie art. 390 § 1 k.p.c. i odroczeniu rozpoznania sprawy (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 19 sierpnia 2009 r., III CZP 48/09, OSNC-ZD 2010, nr 2, poz. 53), brak w aktach sprawy dokumentu wskazującego na to, że delegowany do sądu okręgowego sędzia sądu rejonowego, który orzekał w sądzie okręgowym w pierwszej instancji, został uprzednio

upoważniony do przewodniczenia sądowi okręgowemu, nie stanowi wystarczającej podstawy do stwierdzenia z urzędu przez sąd odwoławczy nieważności postępowania z powodu sprzeczności składu sądu pierwszej instancji z ustawą (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 marca 2008 r., III CSK 337/07, OSNC-ZD 2009, nr 2, poz. 34), udział sędziego innego sądu, delegowanego do orzekania przez prezesa sądu apelacyjnego, w wydaniu wyroku po upływie czasu delegacji powoduje, że skład sądu jest sprzeczny z prawem (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 lipca 2012 r., II CSK 717/11, niepubl.)

Bez wątpienia przepisy kodeksu postępowania cywilnego określające przyczyny nieważności powinny być interpretowane ściśle, co wyklucza zarówno wykładnię rozszerzającą, jak i ścieśniającą. Ocena zagadnień ustrojowych dotyczących składu i obsady sądu w aspekcie przyczyny nieważności określonej w art. 379 pkt 4 k.p.c. była przedmiotem wypowiedzi Sądu Najwyższego w wyroku z dnia 14 kwietnia 2004 r., III SK 26/04 (OSNP 2005, nr 5, poz. 72) wskazującym, że zachodziła ona, gdy w sądzie okręgowym pierwszej instancji w składzie jednoosobowym orzekał sędzia sądu rejonowego, delegowany na podstawie art. 77 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych, któremu Minister Sprawiedliwości nie przyznał prawa przewodniczenia, w wyroku z dnia 28 sierpnia 2013 r., V CSK 363/12 (OSNC-ZD 2014, nr B, poz. 64), w którym przyjęto, że naruszenie sposobu przydzielania spraw sędziom, określonego w (już nie obowiązującym) § 49 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2007 r. - Regulamin urzędowania sądów powszechnych (tekst jedn.: Dz.U. z 2014 r. poz. 259), nie powoduje nieważności postępowania. Podniesiono przy tym, że wyznaczanie sędziom orzekającym w sprawach cywilnych rozpraw według alfabetycznej listy sędziów ma tylko charakter organizacyjny, a naruszenie unormowań mających tylko organizacyjny i instrukcyjny charakter nie oznacza składu sprzecznego z ustawą. W uchwale Pełnego Składu Sądu Najwyższego z dnia 23 stycznia 2020 r., BSA I - 4110 - 1/20 (OSNKW 2020, nr 2, poz. 7) wskazano, że sprzeczność składu sądu z przepisami prawa w rozumieniu art. 379 pkt 4 k.p.c. zachodzi także wtedy, gdy w składzie sądu bierze udział osoba powołana na urząd sędziego Sądu Najwyższego, urząd sędziego w sądzie powszechnym albo wojskowym na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa ukształtowanej w trybie

określonym przepisami ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o zmianie ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2018 r. poz. 3), jeżeli wadliwość procesu powoływania w konkretnych okolicznościach prowadzi do naruszenia standardu niezawisłości i bezstronności w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji, art. 47 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej oraz art. 6 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Ten kierunek wykładni potwierdza powołana wcześniej uchwała Sądu Najwyższego z dnia 5 grudnia 2019 r., III UZP 10/19.

Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym przedstawione zagadnienie prawne stanowczo opowiada się za poglądem, że skład sądu, przy tworzeniu którego naruszono przepisy o charakterze ustrojowym, może być uznany za skład sprzeczny z przepisami prawa i kwalifikowaną przyczynę nieważności postępowania w rozumieniu art. 379 pkt 4 k.p.c. Naruszenie to może dotyczyć także następczej zmiany składu sądu w toku rozpoznawania sprawy. Podstawę prawa do rzetelnego procesu stanowią gwarancje określające dostęp do sądu ustanowionego na podstawie ustawy i tworzenia jego składu, do ich naruszenia może dojść wyjątkowo także w odniesieniu do czynności niewadliwych. Nieprawidłowe wskazanie członka składu może naruszać te gwarancje i odpowiednio podważać prawo do sądu w znaczeniu konwencyjnym i konstytucyjnym. Niemniej nie każda nieprawidłowość utworzenia lub następczej zmiany składu sądu powinna być kwalifikowana jako bezwzględna przyczyna skutkująca nieważnością postępowania. Jak wskazano wyżej, art. 47b § 1 prawa o ustroju sądów powszechnych w brzmieniu będącym przedmiotem wykładni, tj. kiedy nie obowiązywała zasada losowości przydziału poprzez wyznaczanie w postępowaniu apelacyjnym spraw przez system elektroniczny (SLPS) i stałych składów, dopuszczał wyjątki od zasady niezmienności składu odwołujące się do niezdefiniowanych przesłanek „niemożności rozpoznania sprawy” albo „długotrwałej przeszkody”. Z natury rzeczy mają one charakter nieostrej i pozostawione są uznaniowej ocenie pozostałych członków składu bądź czynnika administracyjnego w osobie przewodniczącego wydziału, jakkolwiek podejmowanie decyzji w przedmiocie samej zmiany zastrzeżono dla prezesa sądu albo upoważnionego przez niego sędziego (§ 3). Niezależnie od tego § 2 tego przepisu pozwalał w wypadku konieczności podjęcia czynności w sprawie, uzasadnionych

odrębnymi przepisami lub względami na sprawność postępowania, na podejmowanie ich przez skład sądu wyznaczony zgodnie z planem zastępstw, a jeżeli czynność nie była objęta planem zastępstw, przez skład sądu wyznaczony zgodnie z art. 47a, tj. losowo, w ramach poszczególnych kategorii spraw, chyba że sprawa podlegała przydziałowi sędziemu pełniącemu dyżur. Mając na względzie przyjęty w polskiej procedurze model apelacji pełnej, obligujący sąd drugiej instancji do naprawienia wszystkich naruszeń prawa materialnego mieszczących się w granicach zaskarżenia, związania zarzutami prawa procesowego i powinności uzupełniania postępowania dowodowego (por. uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 31 stycznia 2008 r., III CZP 49/07, której nadano moc zasady prawnej, OSNC 2008, nr 6, poz. 55), zatem zapewniający sądowi z jednej strony znaczny zakres swobody jurysdykcyjnej, z drugiej często wymuszający wyznaczenie kilku terminów rozprawy i powodujący problemy z kontynuowaniem rozpoznania sprawy w tym samym składzie opowiedzieć się należy za możliwością następczej zmiany części członków pierwotnego składu sądu w postępowaniu apelacyjnym w wypadku zaistnienia okoliczności uniemożliwiających jej rozpoznanie w pełnym dotychczasowym składzie w rozsądnym terminie, jeżeli zostaną zakwalifikowane jako przesłanki przewidziane w art. 47b § 1. Kontynuowanie postępowania, podobnie jak przeprowadzenie czynności przed pierwotnym składem, nie powoduje konieczności powtórzenia całego lub części dotychczasowego postępowania przed kolejno ukonstytuowanym składem, aczkolwiek nie można wykluczyć takiej potrzeby. Istotne znaczenie mają rozwiązania ustawowe przewidujące przydział spraw sędziemu sprawozdawcy, a nie całemu składowi sądu drugiej instancji. Jakkolwiek wszyscy członkowie składu dysponujący właściwymi kompetencjami są jednakowo uprawnieni do orzekania, to dla stron najbardziej istotny i mający znaczenie gwarancyjne jest fakt pozostawienia sprawy w referacie dotychczasowego sędziego sprawozdawcy. Z tych względów opowiedzieć się trzeba za przyjęciem, że jego zmiana, także wynikająca ze spełnienia ustawowych przesłanek, stanowi bezwzględne naruszenie zasady niezmienności składu i powinna skutkować wyznaczeniem całego nowego składu sądu, a w wypadku kontynuowania sprawy w zmienionym składzie jest przyczyną nieważności postępowania oznaczoną w art. 379 pkt 4 k.p.c. Dopuszczyć należy ponadto możliwość podniesienia zarzutu

nieważności postępowania, opartego na twierdzeniu o zmianie innych członków składu sądu bez uzasadnionej przyczyny i potrzeby, zarówno w toku postępowania apelacyjnego jak i kasacyjnego. Sąd powinien wtedy badać i uwzględniać okoliczności faktyczne dotyczące zmiany składu. Przykładowo w sprawie, w której podjęto uchwałę z dnia 5 grudnia 2019 r., III UZP 10/19 ujawniono, że pisemne polecenie wyznaczenia rozprawy w terminie uniemożliwiającym rozpoznanie sprawy w dotychczasowym składzie wydał organ administracyjny w osobie Prezesa Sądu Apelacyjnego w (...).

Z tych względów Sąd Najwyższy podjął uchwałę o treści powołanej wyżej.

ke